

Sporočila v spanju

I.

Lojze Kovačič

TO JE EDEN izmed krajev, ki se kakor nekateri ljudje ponašajo z znamenitimi sorodniki. Na hribih stojijo gradovi, trdno kakor gradovi z braniki in stolpi v učiteljevi pripovedi pri zgodovinski uri. Pred nami stoji okrogel hrib, ob njem je stožčast hrib, potem je majhen hrib, ki se dotika dolgega hriba, podobnega mizi, zraven njega stoji hrib z dvema vrhovoma. Pobočja se ne vidijo, ker so pozidana. Za nami stoji ves čas ko svinčnik ravna, rjava cerkev.

Gremo v oklepah, s kopji, konji, sulicami, z vozovi in bojnimi cepci po poti navkreber. Bum! Bum! delajo naši koraki. Nad stolpi vzplavajo papirnati zmaji z grbi vojvod in vitezov, da se zrak kar ziblje in trese od njih. Z našega hriba vidimo vse gradove na sosednjih hribih. Eden vzdrži tri dni vojne, drugi dva tedna, na enem se lahko tepejo tri mesece, na drugem eno leto, na našem deset mesecev. Spodaj vidimo reko s čolni. Prosojne stvari so tik ob vodi in nad vrhovi hribov. Pred zidovi štrli v zrak kup suličastih in puščičnih osti. To so sovražne vojske. Zlezemo s konj. S prijateljem hočeva jesti v vrtu, ampak velike sončnice iztegnejo skozi ograjo med naju svoje debele glave in nama ne pustijo, da bi kaj jemala iz košare.

Gremo na drug hrib. Tu stojita dva in gledata v dolino. Prvi je stolp in se oglašja z debelim glasom. Drugi je manjši, v škrlatni vlečki s hermelinom in s krono na glavi. Ta ne reče nič. Obrne se in hitro odkoraka v grad in vsi gremo v pari za njim. Gre dol po stopnicah, dolga halja se vleče za njim. Zaslišimo strašen dojenčkov jok in zmajejave obstanemo, ko kralj izgine za zaveso pri prestolu. Potem le gremo za njim, a, žal, smo prepozni, izgubili smo ga izpred oči med stebri v dvorani, zato stopimo ven po polžastih stopnicah, ki zavijajo zunaj okrog in okrog visokega, debelega, mah-natega stolpa. Pridemo na trg s številnimi trgovinami in potem na dolg most, pod katerim vidimo na vodi na kupe izletniških ladjic in čolnov s premogom. Za vogalom neke ulice zaslišimo hrup. To je boj med dvema stotnijama vojakov, ki nosijo prsne oklepe in ogrinjala, speta z levjimi šapami. Bojujejo se z meči, helebardami, cepci. Ob straneh skačejo bobnarji in piščalkarji, ki igrajo *Vogel Gryff*. Eni imajo dolge nosove, modre čepice, bele maje in modre hlače. To so *waggisi*.

Tihi mož v črni dopetni halji pride s pustnega voza. Gre po travniku, kjer kuhajo prežganko in sirovo potico s čebulo. V rokah nosi bliskajoč steklen zaboj in mi gremo za njim. On nas bo vse skupaj vzel s seboj v nebesa.

A zdaj je že čas, da gremo domov. Tule je kratka uličica s pločnikom na levi in desni. Na eni strani je železna ograja z živo mejo in za njo stoji oglata, svetlo rjava hiša, vsa obrasla z golim bršljanom kakor z živci, da se

razločno vidi bela tabla z uličnim imenom in hišno številko. Ta hiša je nekje prav tule v bližini, kjer stanujem. Vanjo peljejo stopnice med svetlo rumenimi zidovi in stopnice imajo na stebrih za svojo glavo balkon. Odpremo železna vrtna vrata, ki zacvilijo, ker nimajo zvonca, in se povzpemo na stopnice. Na stopnicah zagledamo rdečo vlečko z robom iz hermeline. Tukaj je tisti, ki ga iščemo. Rdeča halja se vleče po stopnicah gor, kjer gre skozi temna vrata, za katerimi se gotovo nadaljuje. Najbrž sedi on na prestolu in gleda ven.

Pri vratih ga opazimo. Vlečka se nam mota okrog nog in čevljev, gre okrog mojih stopal prek prsi na ramo. Čepim na blazinjaku, na pregrinjalu iz temno zelenih nitk in temno rdečih rož in gledam v obiskovalce med vrati. Svež zrak mi prihaja v usta in nos, čisto lahko diham. Dvignem žezlo in pomaham z njim. Med vrati vidim svoje prijatelje iz Langenbrucka v kratkih hlačah, modrih dokolenkah, z žogami pod pelerinami. Hodim po stopnicah. Močna svetloba iz rumenih sten prihaja skozi kožo vame. Plavam, kot da sem spomin nase v srcu prelepe kraljične, ki me ima rada. Vrt se vzdiguje v zrak, k mojim nosnicam, ustom. Diši. Stopim na pločnik, prekrit s suhimi, rjavimi vejicami. Naenkrat postanem po prednji strani čisto svetel, blond, po telesu, glavi, laseh. Zaploskam, stečem nazaj gor in se ustavim pri rumenem oknu pod verando. Gledam veliki, goli, črno grmovnati vrt z belimi stezami, ki ga imam rad. To okno je moje.

V TEMI se obrača krogla, velikanska in bela, vsa v gladkih površinah, brez središčne točke. Vali se na mestu in se vrti okrog in okrog. Ena polovica je bela, druga temna. Mogoče je to do orjaškosti povečana žogica za tenis ali velik globus? Obrača se v zraku — ne! — nad tli, — ne! — po nekakšnem preperem grušču, iz katerega štrli nekaj šopov ostrih trav s prosojnimi zrnici. Črna polovica gre v belo in bela gre v črno, v kateri ugasne. Kje sem to videl? Nekje sem to že videl. Nikjer tega nisem videl! Krogla se zasuka in nenadoma, ko se zadnja polovica obrne v luč, se oglasi muzika, tako huda, boleče naraščajoča muzika, da se skupaj s travami, ki fofotaje ležejo nazaj, upognem tudi sam. Zaželim si, da krogla ne bi bila tako gola, in po obli na vrhu se pokažejo kipovite celine, plitvine morij, verižasti kupčki otočja, vse v snežno belem mavcu. Obla oslepljujoče izginja mēd pojema-jočo godbo v temo in se spet med naraščajočimi, visokimi glasovi prikaže iz črne teme v lahno, peresasto luč. Bela krogla se odloči, da bo še močnejša in bolj strašna. Začenja se valiti zmerom hitreje, muzika, ki podobna pišu hudega vetra zapiha iz pustih, mrzlih, črnih krajev, ki jih krogla vsakokrat znova zakrije s svojim hrbotom, postaja čedalje močnejša, trdnejša, glasnejša; počepam vedno bolj hitro, gor dol, gor dol, da mi gre na bruhanje in me oči zabolijo v jamah od teme in svetlobe, v katero moram, kot da bi bil privezan, ves čas negibno gledati. Z vso silo začnem tolči po obli, plavam

med dolgimi zamahljaji rok proti njej, udarjam s pestmi po svetli in temni površini. Zdaj je krogla pred mano, tikoma pred mojo brado, potem je pod mojim trebuhom, zdaj je vnovič pod podbradkom, nikakor ne morem splavati v prazni zrak nad njo, nad njeno središčno točko zgoraj, nad os, da bi videl, kaj je tisto strašno puhajoče zad za njo. »Otrok!« vpije mama. »Pob, hej, pob!« vpije oče. Stresam roko po črni in beli obli. Vidim žarnico na stropu. Krogla se vali okrog sebe, vsak čas se mi bo iztrgal želodec, umrl bom od velike luknje v trebuhu. Stojim na posteljni mreži, zibljem se naprej in nazaj, gor in dol. Sekam po beli krogli, iz nje nastane mamina glava v temi, očetova glava v luči. »Pob, hej, pob!« kričita eden, nato drugi iz svojega obraza. Temne roke brez telesa prihajajo po zraku proti meni; in skozi to sukнено okno vidim naravnost v prazno, vrtečo se kroglo. Tolčem po njej ko nor. Mama ima senčen obraz, oče mlečno bledega, očala mu padajo s kosmatega nosu. Hlastno udarjam po beli ploskvi, muzika doni v sobi, ima poseben napev, naraščajoč in padajoč, naraščajoč in padajoč, povečujoč se stalno samo za en nov akord, ječe vreščim po tem napevu, nizko, visoko, nizko, visoko. Upogibam in izmikam se pod udarci njenih glasov. Dve portalni figuri sta v šibko osvetljeni steni pred menoj, ena v senci, druga v luči; držita me za roko, za obraz, brado, usta, ušesa, za spalno srajco. Mogoče sem zabrodil s svojo predolgo srajco v trnje, med koprive, bodečo žico? Naenkrat vse utihne. Jokam, da čutim svoj glas, kako se trga ko kaka kost od ust, od cele glave, slišim ga kakor jok izbe. Soba v Novih Jaršah je tukaj, vidim in spoznam kožo pod ovratnikom na svojih prsih, pri vznožju postelje se stiska Gizela, z nogami, skrčenimi pod svojo blazino, vsa bela od strahu pred vrtenjem velike krogle, vidim svoje roke okrog kolen, sestra moči neko cunjjo v vodi, oče in mama stojita pred mano, okno z nočjo je nad posteljo, šivalni stroj, kuhinjska miza, pletena skrinja, nizki strop, rdeče tapete z drobnimi cveticami na steni, s prsti otipam roke, nos, obraz, glavo, po teh trdih, dolgih in okroglih oblikah, ki utripajo, spoznam, da sem to še zmerom jaz, da sem tukaj, v svojem telesu, v svoji postavi.

II.

TO JE visoko zaraščen travnik, v trikotniku med železnico, drevo-redom in dolgim zidom starega letnega telovadišča v Tivoliju. Sem grem vsak dan na zrak z obema otrokoma, z enim v lesenem stolčku-vozičku, z drugim, ki že hodi sam. Sedim v travi in pazljivo ogledujem bilke pri dnu, kjer se pričenjajo stebelca. Na lepem sem med njimi, temen zrak me zakrije od zgoraj, prst postane podnica, stojim med rezanci listov in bilk, prvič čutim, kako imam noge v zemlji pod seboj in glavo in oči med ostrimi in klasnatimi vršički. Stebelca, visoka in majhna, so natlačena okrog mene, s svojimi slokimi, tankimi, šibkimi nožicami zakrivajo druga drugo in se v gosti, nepregledni množici vzpenjajo po pobočju, z zvitimi konicami,

popki in klasi na soncu. Zdaj ne morem videti ničesar več nad sabo, tudi pobrati se ne morem, da bi se stoje, s prejšnje višine razgledal okrog sebe — ne morem več videti železnice, stare osmojene hiše ob progi, sprehajališča na hribu. Tedaj se približa iz drevoreda ohlapna senca z znamenji človeške obleke na sebi — sem mar to jaz sam? — skloni se nadme in me utrga skupaj s celim otepom trave in cvetic. Doma, v sobi — spoznam jo po velikem, z rjavim letvičastim rolojem zaprtem oknu, ki gleda na vogal Dalmatinove ulice in drevesa z Miklošičevim spomenikom v sodnijskem parku — me zvečer pri elektriki vtaknejo s šopkom v rdečo vazo iz surovega bakra, roke jo vzdignejo na vrh omare, ki deli sobo na dvoje, na spalnico in kuhinjo. Čutim bolečino pri dnu, tam, kjer sem utrgan, in zadušljivost, ker sem stisnjen med bodeče, lepljivo zelenje — med ostrožnike in peclje, med klasnato travo in kamilice, med bodičasta stebelca z bulčicami in svetlo rjavimi popki. Luč v beli krogli sije s stropa tik nad mano kakor polna luna. Na eni strani vidim pod seboj ograjeno posteljico svojega sina, košaro najmlajšega z obešeno ropotuljico, svoj rdeči divan, veliko posteljo ženinega deda in stole iz Vižmarij. V drugi polovici sobe, na sredi med vrati in oknom, zagledam okrog kuhinjske mize svoje prijatelje V., D. in Ž.-ja, kako sedijo in se igrajo ko zmeraj »človek, ne jezi se«. V belih srajcah so, zavihanih do komolcev, s suknjiči čez naslonjala in z nogami, iztegnjenimi in prekrižanimi pod mizo. Zatopljeno mečejo kocko in med udarci premikajo barvaste figurice po igralnem kartonu. Hočem jih opozoriti, nekaj povedati, spregovoriti z glasom, vsaj iztegniti vrat in pomoleti glavo čez rob vaze, pa ne morem iz trdega pleteža bodičastih lat in bulčic. Na velikem študilniku se kadi iz pločevinastega lonca s perilom. V senci se vidi sopara, kako se vzdiguje po steni do stropa.

III.

NA SEBI imam črno, težko zimsko suknjo z žametnim ovratnikom, iz leta 1911 je, od mojega očeta, ta dan je brez podloge in žepov, le na ovratniku pod zanko ima svilen etiketo z zlato letnico, a kljub temu me suknja pritiska na ramena in vleče k tlom. Zunaj za šipo je nekdanja Frančiškanska ali kaka njej podobna rdeča ulica. Sem zdolaj, v pritličju nove hiše, v kateri se gnetejo ljudje, v moderni trgovini, ki je vsa v steklu, niklu in kromu. Čudno hodim v predolgi suknji. Nakupil sem bil nekaj stvari in popil konjak pri stroju za kavo. Obložen sem s številnimi vrečkami in zavitki. Kar zadovoljen grem med gnečo kupcev skozi steklena vrata ven, z dlanmi odrivajoč visoko, bliskajočo se šipo, in stopim na novi, široki pločnik Nazorjeve ulice pod okrogel izvesek iz medi. Jesen je ali pomlad, ura za nakupovanje, zadnji dan pred prazniki. Za visokim hišnim vogalom, kateremu se ne morem primakniti niti za ped, je vhod v gledališko pasažo. Iz nje se valijo ljudje v klobukih in zimskih oblekah v taki nesmiselni naglici ven ven ven, da me zaboli glava, kot če bi sedel v kupeju stoječega

vlaka, mimo katerega vozi z brezglavo bobnečo hitrostjo brzovlak z vedno drugačnimi, a ponavljajočimi se oblikami vagonov, katerim ni ne konca ne kraja.

Hiša, iz katere sem ravnokar prišel in pred katero stojim, z obrazom obrnjen k njej, je stara, ogljeno zelena, vlažna stavba nekdanjega javnega kopališča pri Slonu. Od tistega dne je, ko sem se s šolsko torbo, v kateri sem nosil sveže perilo, hodil vanj vsako drugo soboto kopat. Med zarezetkarnim oknom s pločevinasto odprtino, iz katere se kadi sopara, ker se notri kopajo, in zaklenjenimi hišnimi vrati z linico za pisma je privita modra steklena tabla z belim napisom »Hotel Slon. Lastno kopališče (pršna, parna, kadna kopel in kopel v vročem zraku) z maserjem, pedikerjem in brivcem.« Ko stojim na hribčastih tlakancih ozke ceste brez pločnika in prebiram tablo na drogovih, natanko vem, da je to preteklost, ker je ulica brez ljudi in je hiša še trdna in cela in je malo naprej od nje konvikt s kipi na fasadi, frančiškanski samostan, Učiteljska tiskarna in čez cesto katoliška prodajalna s knjigami, v kateri sem nekoč kot šolar kupoval ravnila in zvezke. Z neznosno bolečino spoznam, da je to trenutek iz otroških ali fantovskih let med vojno ali po njej, strašno obdobje, s katerim blodim skozi gozd moških let in ki nikoli ne mine. Moram stran, moram se odtrgati od te ogljene fasade s kletkastimi vrati.

Sunkoma, kolikor morem močno, se obrnem od kopališčne hiše proti novi Nazorjevi ulici: dve vrsti nekdanjih, izmenoma nizkih in visokih, vendar čisto spremenjenih in predrugačenih hiš s trgovino ob trgovini, z izložbo ob izložbi, z vrati ob vratih, ki se vlečejo v neskončnost in med katerimi se gnete vse črno ljudi. Iz trgovine na koncu ulice, skozi steklena vrata med izložbami, od kupolastega hotela in številnih oken s turističnimi lepaki na vogalu glavne ceste se valijo brezimni ljudje v belih trenčkajih, ki se bleščijo med sivimi in črnimi plašči, v rdečih jopah in meliranih klobukih naprej in nazaj pod vodoravnimi in navpičnimi izvesnimi tablam, eni hitro, drugi počasi, eni posamič, drugi v grozdih, da je vsa ulica polna svojevoljno se premikajočih hrbtov in glav.

Gospa, polna torb in zavojev, se z usti zaleti v mojo ramo, za njo gredo moški, otroci, ženske, moški, dve hčerki, velik, k zidu nagnjen mož v rjavem površniku. Stojim na širokem, visečem pločniku, ljudje se zadevajo v mojo debelo suknjo, da dobi vsenaokrog vdrtine in jame. Obdrsnjejo se mi za hrptom v pleča in v roke na trebuhu, da se razklenejo in zabingljajo ter se nekajkrat zamajem ko celuloidni možic na levo in desno in komaj obdržim ravnotežje na robu stopal. Hočejo me odgnati s seboj, ob sebi ali pred sabo s tokom navzdol po ulici, vem, da sem jim napoti, vendar zanalašč ne zapustim svojega prostora na pločniku, ker bi utonil in izginil v naraščajoči množici na spodnjem koncu. Zaželim si stran, nekaj storiti, nekaj pokazati. Širok zid ljudi s paketi se mi približa v polkrogu. Vržem roke v zrak in vpricho vseh se dvignem nad njihovo glavo, do zakrižanih oken prvega nadstropja; tam plavam malo sem in tja ob policah in

se nato spustim spet na pločnik. Ko pristanem pred vrati javnega kopališča, vidim, da nihče v hiteči množici, podobni z bleščočim premogom napolnjeni ulici, ni opazil mojega poleta. V prsih mi topo, naglo in na gosto razbija od srda in razočaranja. Na nič drugega ne morem misliti, kot da me nobeden ni videl, vendar ne morem zbesneti ne zardeti, kakor da mi kri ne mara v žile.

Na lepem se pripelje na cesto predme vprežen lojtrski voz s fantom na kozlu in z mladim dekletom, ki sedi na stranici. Voz obstane v diagonalni, da je konj z glavo pred trgovino s porcelanom na oni strani ulice, in sora voza pred kopališčem, tako da vprega dočista zadela ozki prehod. Voz je od nekoč, iz nekega drugega časa. Vzdigнем se gor, v zrak in poletim nad lojtrnik pod električne žice. Vrtim se z razprostrtimi rokami hitro okrog sebe, podoben otroškemu letečemu krožniku. Ko doskočim onkraj voza na tla, pred zelena vrata male špecerijske trgovine, v kateri sem svojčas kupoval živila za ves mesec, se hitro zasukam naokrog, da bi še videl voz, preden izgine s svojega mesta. Na lojtri se dekle, ki binglja z bosimi nogami nad cesto in drži sklenjene roke med kolena, obrne v mojo stran. Ima rdeč, pegast, zdrav obraz — najbrž je grabila seno v okolici mesta — in močne, goste rdeče lase. Pogleda me s svojimi svetlo steklastimi modrimi očmi in se zasmije na vsa usta. Oddaleč ji hočem poslati poljub po roki. Naberem ustnice v kokošjo ritko, kot me je naučila mama, in ko izpustim sapo, se iz mojih ust zakotali čez zamaltano mizo kamiona, ki se je postavil vmes, debel črn bob in jo udari naravnost v sredo obraza. Pograbi me jeza in poplah pred strahotnim opominom; od sramu se zasukam, da ne bi videl razžaljenega dekletovega obraza, k šoferjevi kabini, ki ropota in se stresa zraven mene.

Zdaj stojim povsem nebogljen v prerivajočem se množju, ki se gnete iz pasaže in me topo suva v hrbet in noge. Vzdigнем roke in odletim tik nad glavami ljudi na cesti, da vidim različne klobuke, na drugo stran ulice, k izložbam s čevlji. Ko se spuščam navzdol, se rahlo obdrgnem ob ramena in hrbte ljudi. Zdrsнем na tla med dvema človekoma, med moškim in žensko v rdečem — ta me za hipec podrži na prsih in me s spuščeni vekami in nabranimi ustnicami poljubi na določeno mesto na licu — ki oba hitita proti olivno zeleni palači na koncu ulice, in sedem na zidani obrobek izložbenega okna. Moški in ženska gresta kar naprej, kot da nista videla, kako sem se spustil iz zraka. V obupu in jezi stisnem roke med kolena. Ljudje hodijo kakor vsak dan po širokem trotoarju mimo mene in lokalov. Iztegnem roke kvišku in zletim spet na drugo stran, k trgovini s sadjem in zelenjavo. V izložbi so v peharjih in gajbicah razpostavljene banane, grozdi, jabolka, krompir, lešniki. Tako blizu so, da bi jih lahko vzel. Spustim se na rešetko prikletne line pred izložbenim oknom, na prazen prostorček, ki je nastal, ko se je za hip pretregala veriga ljudi. Truma, ki se vleče mimo ali stoji za mano in zraven mene pred izložbo in gleda v razstavljene sadeže za šipo, me ne opazi, kakor da bi bil neviden ali prozoren.

Pogledam v ljudi zraven sebe — otroke, ženske — kristalno jasno jih vidim, pogledam čez ramo v ljudi za seboj, nihče za hrbtom stojećih me ne vidi. Tudi ko pomaknem svojo postavo pred njihove obraze, gledajo naprej skozi mojo glavo in tilnik v izložbeno okno, kot da sem neviden. Hočem govoriti, ampak glas mi ne gre iz ust, kot da sem usta zamenjal za ušesa in govorim z njimi; še tako neizrazljiv šum ne pride iz mene. Množica se preriva kar naprej, v debelih plasteh se stiska skozi vrata v lokale, kjer se gnete med policami pod hruškastimi svetilkami, kar vidim skozi šipe; na pločniku iščejo vrzel med sabo, zadevajo se drug drugemu v črna ramena, trebuhe, podbradke, kolena, nad pokrivali je celo grmovje razmahujočih rok. Čudno, saj je čisto navaden dan, tako da bi pri priči zapazili vse, kar je drugačno. Slišim mehki topot hoje, šelest plaščev, šum govorjenja; strašno, da vse, kar je blizu in hitro, slišim šibko in medlo, saj je vendar navdse živahen dan, ljudje vpijejo, topotajo z nogami, trgovine se odpirajo, jaz pa stojim sredi vsega tega vrveža. Množica me suče, da se zavrtim okrog samega sebe, stat grem na rob pločnika, a tudi z robnika me zavoji in komolci spet odrivajo dol na cesto. Topa bolečina razočaranja mi priklepa roko k roki, prsni koš k srcu, nogo k nogi. Odskočim od tal in poletim na drugo stran, k razprtim uvoznim vratom, ki s svojimi prodnatimi kamni pod obokom megleno spominjajo na vhod v tiskarno J. M.

Utrujen slonim med hišama, naslanjam se na pokvečeni žleb prve hiše, pomaknjene na pločnik, s čelom se pritiskam na pločevinasto cev. Večer je že, mrak, cesta, segreta od podeče se množice, je prazna. Pritlehne izložbe gorijo, fluorescenčne cevi na dnu in za pasovi mlečnih šip zgoraj, dobro jih imam v spominu, izložbe Volne, Mode, filatelista in graverja, cvetličarne, papirnice, parfumerije in Elite s čevlji tule blizu se svetijo v različnih barvnih sojih z obeh strani nizke črne ulice in polnijo pločnike z neomejenim sijajem, medtem ko je ozka cesta v sivem mrču med robniki drobno porisana s tlakanci. Malo ljudi je na njej. V mraku so črni kakor postave iz premogovnega prahu, pri luči izložb imajo medene odseve na rokah in obrazih. Tolikokrat sem to že videl, ker sem bil že tolikokrat na tej ulici podnevi in ponoči, da me preseneča samo še moje letenje nad njo.

Stojim pred temnim vhodom v samostansko dvorišče, med parfumerijo in cvetličarno, na robu neomejenega sijaja izložb, ko v odsevu stekla zagledam družbo ljudi, napravljenih v črno za v gledališče, kako gre hitro proti temnim dverem. Med njimi opazim majhnega koščenelega moža v klobuku, beli srajci s predolgim ovratnikom in majhno kravato. Hodi med dvema ženskama hitro, s kratkimi koraki, v pasu nagnjen globoko naprej, kot da bi imel grbo, roke tišči v malhastih žepih svoje prevelike, razpete suknje, da se konca obeh pol gugaje vlečeta po tleh. Nekje sem že videl tega moža. Potem ga spoznam. To je B., mož L., komercialist podjetja Elektromaterial, nekdanji oznovec, zdaj vodilni funkcionar Z. T. Dve visokorasli ženski, vsaka na eni strani sta z njim, mogoče sta računovodkinji ali poslovodkinji. Vračajo se s seje upravnega odbora. Stečem po vzorčastem osvetljenem pločniku za

njim in ga potolčem odzad po rami. Zasuka se in pokaže svoj mali, ostro nagubančeni, koščeni obraz z dolgim, visečim, štorastim nosom. V luči izložb vidim, kako mu po čeljusti poganja začetek skrbno negovane brade, kakršna je zdaj v modi in zaradi katere ga šele čez čas spoznam. »O, ti?« reče začudeno skozi prednje zobe, ki so veliki ko nagrobniki. Vesel sem ga in se mu nasmehnem. Ne da bi ga izpustil iz oči, se postavim predenj, vržem roke v zrak in poletim do napušča nad knjigarno ter pristanem na cesti, malo stran od samostanskih vrat. V naslednjem trenutku vidim, kako gre B. naprej med obema gospema. Gredo na neko svečano večerjo v rezerviran lokal. Leteč nad pločnikom, ga dohitim pri parfumeriji in ga znova potolčem po rami. Obrne se k meni in obstane. »Poglej!« rečem in švigнем navpično kakor palica nekaj metrov nad nizko hišo in se znova spustim na isti prostor pred njim. B. me v sivi senci zidu, osvetljenem od reklam, spodbudno gleda s svojimi okroglimi, izbuljenimi očmi in kima z glavo. Gospe stojita malo naprej, na tratici ob rdečem cerkvenem zidu, obe v belih in sinjih svilnatih večernih oblekah pod razpetima plaščema, v lahkih, visokopetnih čevlji, z ozkima torbicama ob boku. Mudi se jima, a potrpežljivo čakata, da se jima bo B. pridružil. To je tako prijazno od njiju, da sem jima od srca hvaležen. Zdaj poletim v zrak, to pot s srede ceste, v temo nad lučmi. Po obrazih obeh gospa zdolaj opazim, da sta se na lepem nečesa domislili in tisto zaklicali B.-ju. B. se v trenutku spomni nekoga, ki je bil z njimi ves čas v družbi, obrne se in se požene, z rokami v žepih svoje velike suknje, nazaj po pločniku, mimo sijočih izložb in zatemnelih rešetk, da bi poiskal izgubljenega znanca. Teče tako urno pod mano, kot bi se po asfaltni stezi tapkaje valila žoga iz blaga. Ko je daleč spod mojih nog, na koncu ulice, in priteče pred vhod razsvetljenega prehoda, se ustavi in se nagne z gornjim telesom čisto na eno stran in pozorno gleda vhod na drugem koncu pasaže. Z očmi išče tistega, ki je po seji zaostal v bifeju Pri pošti, kjer so družno popili kozarček, ali pa — nekaj mi naenkrat ni všeč na njegovi napeti, strumni, togo sklonjeni drži — ali pa kliče, ker sem ga preveč utrujal z ogledovanjem, svojega prijatelja iz državne varnosti, da me aretira. Počasi, mirno me zajame stari, neizrekljivi strah, ki mi izboljši oči in zoži glavo v podolgovato steno. Vzpnem se više na ulico. Maham z rokami ko nor. Naenkrat se začnem sukati okrog sebe ko vrtavka, kot da sem nasajen na hitro vrtečo se os. Hočem nazaj, dol, na temno-svetlo ozko cesto, na ulico, po kateri bom odšel domov, v Ljubljano, pa ne morem več nazaj. Čedalje urneje se vrtim okrog sebe in zmerom hitreje se dvigujem. Hočem otipati nekaj trdega pod stopali, pa ni ničesar pod njimi. Nekaj šušti, brni, žvižga, podobno oddaljenemu vetru. Letim ob mračni, olivno zeleni fasadi starega hotela Union iz časa pred vojno. Letim mimo izžlebljenih stebrov na pročelju in kamnitih vencev pod napuščem. Višina me vleče navzgor, na lepem nimam več nog, višina me sesa vase.

IV.

STOJIM PRED ZIDOM, ki je ometan s surovo malto. Preiskujem ga od zgoraj navzdol. Tipam po njem, ob obrisu svoje postave, zraven bokov, ram, glave, nad temenom in po drugi strani telesa spet dol, ob sencih, rami, boku, nogah. Zid nima ne oken ne vrat. Potem je pred mojim obrazom majhno, globoko, nepravilno okence, nič večje od para visokih čevljev. V rjav, hribčast zid ima vdelane preklade iz gladkega kamna. Gladim z roko klesano površino. Mogoče je marmor, se začudim, ker je zid tako reven. Segam v krušečo se, vedno globljo vdolbino okenca. Zakrižano je, s prsti ne dotipam temnih šipic za palicami. Kje je to? Zdaj zagledam hišo, ki se mi je malo prej pokazala na pobočju, stričeva hiša je v vasi Polica, daleč zadaj za kamnolomom. Šel sem v hrib in zdaj spet hodim počasi navkreber skozi sadovnjak proti njej. Odskakujem s plavajočimi stopinjami vzdolž dolgega rjavega zidu, ki zavija kakor stolp in za katerim je neka huda magnetna sila, ki me priteza k sebi in me vodi z močnimi potegljaji v polkrogu tikoma zraven sebe. Prikažem se z zamegljenimi nogami v kamniti, mračno obokani veži zraven odprtega črnega ognjišča in odloženih burkelj, s stopali, potopljenimi v mehko pritlehno meglo, ki se vleče od zunaj noter, s Krke, čez slano nepokošeno travo na pobočju, ki je do polovice poplavljeno. Vrata ob ognjišču so odprta. Prikažem se na pragu široke, kratke, temne kmečke izbe, s podom iz širokih desk in malimi okni v debelem zidu; ta izba je lahko tudi v kaki drugi vasi, v kateri sem že nekoč bil. Sredi nje sedi star, belolas gospod. Oblečen je v črno suknjo iz fine svile. Kakor vsi stari ljudje sedi blago, vendar z vso težo v udobnem, velikanskem naslanjaču; naslanjač je nenavadno imeniten za to hišo, ima visok, ovalen hrbet, oblazinjene naslonke za lakti, za noge pa tapecirano pručko s cofki. Pri priči spoznam, kdo je — sovražni oficir s peščenega hriba za železnico. On vse ve o meni, nič mu ni ostalo prikrito. Sivolas in v civilu je zdaj od bogvekod pripotoval sem, v domačo hišo, da pove vsemu sorodstvu — bratrancem in sestričnam, starim staršem in prednikom, ki so nevidno navzoči v hiši — kdo sem in kaj sem zagrešil pod hribom — on me je videl, odslej naprej bom postal viden. Od nekod mi sije v oči petrolejka z medeninastim odsevnikom in nad glavo starega oficirja, med obema okencema, zagledam šop robidovja, bogkov kot. Seveda, to je očetova rojstna hiša v Cegelnici! Prva soba, v katero sem stopil, ko smo sredi noči dopotovali iz Švice v Jugoslavijo. Samo na oknih so nekoliko neobičajne rožnate zavese. Bogkov kot ima v lubnati ograji oljčne in brinove vejice, pod njimi visi v velikosti razglednice fotografija očetove matere v krsti; leži zagrnjena pod belo, prozorno tančico in po telesu je posuta s svetimi podobnicami. Za okencem na sredi je razvožena vaška pot, za okencem na desni je hlev iz trhlega lesa, na levi pod gankom je gnojišče, svinjak v preduhu, konji v zidani štali, kokoši, golobnjak, sušilnik, njiva s kozolci, ki se vlečejo do glavne ceste. Tukaj ob vratih je peč, na štangah visijo ogabne cunje, v katere

si teta Mica ovija izpuščajaste noge. To je ta soba! Suknja starega gospoda pada s svojimi polami do poda, na levo in desno stran naslanjača. Ravnokar je pripotoval iz tujine, mogoče iz kake evropske dežele ali drugega kontinenta.

Rjavo pobarvane vratnice so visoko nad mano v ometu in slami, črna, stara kljuka je tik pri moji glavi — stojim v notranjosti sobe bos, visok samo kak meter. Ali je še otrok? pomisli tema, ki plava mimo okna v zidu, in ko potem spet pride, me tamle, v izbi, pri vratih ne najde več. Kje je? . . . Čutim v glavi, v svoji temi in nevidnosti, da moram biti nekje, v neki vrzeli, v katero sem se zataknil, lahen, nestalen pramen, mogoče sem v kakšni razvalini.

Na pručici pri čevljih moža sedi moja mama s temno zlatastimi lasmi, ki se ji ko zavesice spuščajo po obeh straneh nizkega čela na zatilje. Kar tako, naenkrat postane moja žena. Vidim njen dolgi, beli obraz z gladkimi kostanjevimi lasmi, ki so ji z gumico spete v rep, njene sloke roke, dolgi, vitki, lepi hrbet z lopaticami, ki ji še vedno štrlijo ko zakrnela kreljut od garanja na njivah v mladih letih, ko je bila kmečka rejenka. Stari gospod oficir nekaj nemo govori, odpira usta hitro in počasi, a noben glas ne pride iz njih. Samo oči so mu žive in bleščeče od razvnetega govorjenja, močni, bleščeče črni punčici mu izstopata ko dve biljardni krogli in se hitro premikata od leve na desno, iz kotička v kotiček, k sencem in nosu, navzdol in navzgor. Nad njegovo ramo, prisluškujoče nagnjen, stoji moj oče z mršavim, prsteno sivim obrazom in divjim nasmeškom v obrveh in bradi. Stopim po vlečni megli za korak od vrat in namesto očetove glave zagledam za gospodovo ramo svojo — sebe samega, takšnega, kot sem zdaj: sedemindeset let starega, neostrizenega, neobritega, s črno obrobljenimi naočniki na nosu, v črnem puloverju in rjavi jersey majici, ki jo nosim na sebi že mesec dni, ponoči in podnevi, v postelji in v službi, da je že tako umazana, da se pri gibanju nič več ne odleplja od telesa, kot da je zarasla v mojo kožo. Govorijo okrog naslanjača. Oče posluša, jaz gledam od vrat, jaz stojim sklonjen nad ramo gospoda — nekaj črnega in belega je tam — in ga poslušam. Tema gleda noter, med podboji odprtih vrat, če sem še v izbi. Mama, ne, žena, ki sedi pri gospodovih nogah, nagne postrani glavo na njegova bedra, na bavderca njegovih lahno črtastih hlač iz črnega sukna; z usti in ušesom je pri njegovem spolovilu, ko ob morski školjki. Noč gleda iz veže očeta in mene, oba hkrati sklonjena nad levo in desno gospodovo ramo; njuna siva ploska obraza sta srepro sklonjena od groze in besa. Molče in pri miru od zadovoljstva opazuje tema oba obraza — mojega, ki ga drugače ne vidim, očetovega, ker ga še nikoli nisem videl v taki stiski. Jaz — njen mož ali sin, odrasel ali otrok, nič ne vem, kdo sem, ki lahko vidi vse hkrati, mogoče sem spovitek obeh — jo uderem v črno kuhinjo, kjer kuhajo v kotlih za prašiče, in potem ven na neskončno široki, z okroglimi kamni tlakovani trg na Nadelbergu ob Renu, kjer med kostanji in vodnjakom stoji rjava katedrala Münstra. Tog in v vročici mečem roke v zrak, poska-

kujem nad pometenimi kamnatimi tli kakor otrok, zgražam se, ker mama počne brezsrarne reči — kaj takega še nisem videl pri njej. Saj mora biti mati vendar otrokom zgled! Od dvoma, obupa, strahu ne vem, kaj naj bi naredil. Z iztegnjenimi rokami se vrtim okrog sebe v sivi motnjavi zraka, ki se spreminja v sem in tja letajoče sence sivih in črnih kamnov, ter tiho, pritajeno, rezko vpijem in ječim. Ne dojamem, ne razumem, ne predstavljam si. V megleni topi glavi, ki se razliva vsepovsod čezme, čutim kakor ostro koščico v goltancu, da sem ženski, ki sedi v kmečki sobi, tudi mož in je ona moja žena. Hitro stopam med sivimi, napol kmečkimi ter napol mestnimi hišicami in dolgim, debelim, sivim zidom po tlakovanem klancu nizdol. Vse je sivo belo od suhega kamna in belega, oblačnega neba. Po robnikih dolgega pločnika se igrajo, čepeč in sedeč po krojaško, otroci, ki so mi znani od nekod, in me vabijo z rokami in klici, naj se pridružim njihovi igri — ristanču, preskakovanju vrvice, trgovini, konju na rdečih gugalnih sankah — resnična otroška leta v Baslu. Samo kje: v Steinenvorstadt, v Aschengasse, v Policijskem parku, na griču nad Rue de la Courronne ali na stopnicah, ki peljejo tja gor? Zraven mene stopa oče ali jaz, tak, kakršen sem prav zdaj, ko hitim v službo pod železniškim nadvozom proti Bežigradu — visoka kučma in dolga, težka suknja, na prsi si tiščim zavitke in vrečke z jabolki, barvami v tubah, kosilom, in pločevinkami lepila, v orokavičeni roki nosim črno torbo: vse to je podobno nekačšnim umetnim podaljškom rok. Naenkrat me prebode ostra bolečina: jaz ali oče trpi v tisti kmečki sobi. Nazaj! Nazaj! Stari oficir in mati-žena morata narazen! Kdo je spodbudil koga: otrok sebe odraslega in očeta ali oče otroka in moža? Ne vem, kdo je, ki lahko gleda dvojico hkrati. Nimam telesa: zrak je, ki gleda z organom vida, ki ga čutim za svojega, in hodi z nogami, s katerimi stopam sam: v sivem ozračju vidim tudi neko goro v nesreči, ki se razletava v črnih sajah in prahu. Stopim najprej k rvavemu okencu in potem v sobo. Obda me mračno rumena svetloba. Ta soba je drugačna kakor ona na vasi. Malo večja je, vsa zadelana s temnimi kosi pohištva, debela preproga uliva skozi noge tišino in obzirnost, tam, kjer bi morala biti okna, so gosti, temno rumeni, resasti zastori. Ob kratki, leseni postelji s starinskimi končnicami, ki imajo stružene krogle, stoji šivalni stroj pod lesenim pokrovom, na stenah so temne tapete in neštete rodbinske slike; po pohištvu in po tleh je vse založeno in natlačeno s keramiko, vazami, skledami, ena stvar stoji zraven druge, druga stoji za drugo, od natrpanosti me zaboli glava. Nekoč sem že moral biti — bogvekje, bogvekdaj — v smrtonosnem mraku te rumene, natlačene, zastrte sobe. Pred mano, za končnico, v višini mojega pasu sedi na postelji vojak, gol, podprt s pernico za hrbtom, mlad je ko v vojnih letih na hribu za železnico — samo zdaj, ko je brez uniforme, je videti še mlajši, bolj rožnat, ko namazan z gledališkim ličilom in pudrom, njegove oči so še bolj žive, neizčitane, spočite, nove ko pri dojenčkih. Zenice v punčici se naoljeno svetijo, jasno so oddeljene od čistih beločnic. Ima ko Mongol obrito glavo, napol je zlektnjen na kratki, do vznožja odkriti postelji, podobni

nekakšnemu blazinjaku. Mama ali žena, ne vem, katera od njiju je, je čisto gola, prsne bradavice so ji napete ko prozorni ventili; sedi med njegovimi raztegnjenimi nogami z debelimi čebulami njegovih mod na rjuhi, sklonjena je, zdaj zdaj bo nagnila glavo k trebuhu in vzela v usta njegov ko rdeči tilnik popivača nabrekli, modro škrlatni ud. Sklonim se čez končnico, pograbilim jo odzad okoli pasu in odnesem iz zasenčene sobe ven, na kamniti klanec z zidom. Nesem jo ko goli moški golo žensko na Mazzaglijevem kipu Ugrabljenje Sabink, z obema rokama potisnjenima pod bedri in okrog njenega pasu kakor obroč, tako da je s svojo jabolčasto zadnjico pritisnjena ob moje prsi. Upira se, kriči, cepeta z nogami, udriha s petami v moj želodec, hoče stran. Tečem ob malih, sivih, grobo ometanih, pobeljenih hišah. Kam jo nesem, domov ali zdoma? Kje sem, v katerem kraju? Sem bil sploh kdaj tukaj? Kateri čas je to? Ali sem njen otrok in ona moja mati, ali sem mož in mi je ona žena? Kamniti zidovi so ob meni, križajo se, eni pravokotno proti meni, drugi tečejo drugam; nad zidovi je belo vreme na nebu. Tečem po neskončno dolgem, tlakovanem klancu, oklepajoč se je okrog bokov, po ozkem, razpokanem pločniku v nižavo. Ne vem, kdo sem in kaj mi je ona. Zraven mojih ram naenkrat hiti moj oče ali jaz, v bobrovi kučmi, zimski suknji iz črne volne, s torbo iz umetnega usnja v oblečenih rokah. Med tekom potisnem, napol v krvoskrunski slasti, napol iz maščevalnega besa, roko v njeno vlažno vagino: roka se udre ko v rokav. Zoprno mi je. To je samo kretnja, ki jo moram napraviti, da ji dopovem, da je moja žena ali moja mati. Cepeta z nogami, ker hoče skočiti iz naročja tega stolonosca in zbežati, pritiskam jo okrog pasu k svojemu prsnemu košu in tako dirjam z bremenom njenega telesa in otepajočimi ovcami njenih prsi navzdol po klancu. Samo še nekaj korakov — kmalu bom nekje prišel do nekih vrat med nizkimi hišami in latastimi ograjami, skozi katera moram z njo. Na cesti je veliko ljudi — eni gredo gor, drugi dol, eni hodijo počasi, drugi hitro, kakor zmeraj. Od sramu bi najraje umrl! Še zmerom ne vem, kdo sem.

ČRNA TEMA traja brez konca in kraja. Naenkrat ostra svetloba. Dvignem se na komolce, podrgnem si oči. Pri vzožju moje postelje, pod dvema prižganima žarnicama stenske svetilke, nekdo napol zleknjen sedi, dremlje ali bere iz nekih listov. Noge ima skrčene s petami pri zadnji plati, je v črni majici, s komolci sloni na odeji nad mojimi kolena, v čašo obeh rok naslanja obraz in gleda navzdol, v liste, da vidim samo kos čela z obrvmi in trikotnik nosu pod razkuštranimi lasmi. Zdi se mi od nekod znan, nimam ga v dobrem spominu. Počasi izmikam noge izpod njegovih komolcev. Naenkrat dvigne glavo izpod luči. Zazre se vame skozi naočnike, čez odejo, ki se je postavila pokonci na mojem trebuhu. Ima ovalen obraz, črno piko nad ustnico na desni, majhen, top nos. Nekaj neslišno reče. Potem se nasmehe izpod las in pokaže zobe. Naenkrat spoznam, da sem to jaz. Srce mi hoče razgnati ko boben. Urno se uležem nazaj. Spet me zagrne tema,

ki se koplje iz telesa, izpod pogrezajočih nog, ki se potapljajo, da nič ne vem, kaj je spodaj, kaj je zgoraj; vse bližine so neskončno daleč. Nenadoma se najdem na železniški postaji. Grem čez tire proti izhodu, skozi zanemarjeno vežo čakalnice z ograjami pred blagajnami. Tla so pokrita z blatno, penasto brozgo, pridem skozi odprta vrata. To je Novo mesto. Lije, noč je. Moram v vas Prečno ali še dalj. Nekdo pravi, da je to v nalivu in v taki temi po cesti ali po bližnjici ob narasli Krki nemogoče. Nasproti postaje stoji v temi dreves kmečka gostilna. V njej sva nekoč, po sejmu, s stricem Karlom kosila golaž. V gostilni pije kmet, ki ima vprego. Prosim ga za uslugo, med pijanci v točilni sobi, vljudno se opirajoč z obema rokama v vogal njegove mize, prosim ga vnovič zunaj v temi pred gostilno, pod kapljajočim listnatim drevesom. Potem čepim med zaboji, skrinjami, volovskimi oglavniki. Vozim se čez kolovoze raztopljenih njiv, ob kosmati steni gozda, potem spet čez planjavo, ure in ure daleč. Vidim kmeta, pokritega s polivinilasto vrečo. Pod plahto, med skrčenimi nogami, imam svojo rjavo potovalko s perilom, papirji, knjigami, nesesar s stekleničko kolonjske vode, brivskim aparatom, koščkom toaletnega mila. Tresem se od strupenega, mokrega mraza v svojem pretankem plašču, zobje mi šklepetajo. Lojtnik odskakuje in se venomer guglje. Gledam v hrbet voznika in si mislim: takole držati hrbet. Zmeraj, največkrat v brezljudni pokrajini, s pleči obrnjen proti ljudem in prepuščen na milost in nemilost vsakršni muhavosti za hrbtom sedečim.

PRIDEM V NASELJE rjavih, hudo temno rjavih, skorajda črnih lesenih hiš. Stojijo v obliki osmice. Okrog njih so plotovi iz lubnatih brun. Samo trije črni, kosmati ljudje žive v tem zaselku, zaviti do vratu in čez glavo. Ves čas delajo. Koljejo prašiče na tleh in kozličke na mizah, mešajo meso s soljo in česnom, sekajo kosmate tace in parklje. V peči pečejo kruh. V pragozdu črnih hoj streljajo merjasce. Vsak dan si rečemo »Dobro jutro«, ko se srečamo na sredi osmice, na njenem najtanjšem delu, potem se razidemo. Grem lahko samo po travi do začetka pragozda, ki z vseh strani obdaja kraj s kožuhom črnih dreves. Trava je gosta, mehka, skoraj bela, podobna debeli preprogi, prsti ne vidim. Vijoličasto vresje raste v grmičih. Male modre vetrnice ospajajo zvezdice. Drevesa imajo grozde rdečih bunk. Ogromne gobe — jurčki rastejo pod plevelom zaraščenih njiv. Tudi svežnji dračja, rogovil, skladanica drv in panji ležijo vsepovsod. Veliko čebel je. Sedejo mi v lase, da glava mrgoli, za uho, na rame, prsi, zrak brni in žužnja od njih. Po tleh lezejo hrošči z blede rožnatimi oklopi na hrbtih. Najhujše so kobilice. Rjave so ko zvito, uvelo listje. Skačejo izpod nog, na čevlje in naprej po travi, vsa okolica se premika od njih. Ko pridem do roba pragozda, ne morem naprej brez orožja. Tu so rjava, od tal do polovice debel usihajoča drevesa in pod njimi trmasti kupi tankih, trhljih odrastkov. Naprej sploh ne morem, ne gre, ker ni steze. Samo na začetku je v črnem razvaljenem blatu lilasta voda ko nafta. Moram nazaj po gosti, poležani,

sprepleteni travi. Živim v črno rjavi hiši, podobni silosu. Sobe so zložene druga ob drugo in druga na drugo kakor zaboji iz strohnelega lesa. Slutim, da se bo nekoč nekaj hudega zgodilo. Spet se prekobacajo čez bruna oni trije črni, kosmati zaviteži. Rečem jim: »Dobro jutro,« nato se razidemo. Ves dan delajo. Koljejo prašiče, ki spijo v dolgih zabojih, in jagnjeta ter sekajo kozličje noge. Devljejo jih v lonce in sklede s soljo in česnom. Pečejo kruh. Nastavljajo polhom, streljajo merjasce. Glava me boli od vsega tega, a grem lahko le po travi planjave do pragozda, v katerega se ne upam in ne morem. Vresje, rdeče bunke na drevesih, kobilice, hrošči, drva, bela trava, jurčki. In spet se vrnem in oni trije preplezajo plot in mi rečejo: »Dobro jutro.« Nekoč se bo nekaj strašnega zgodilo! Lahko rjovem na ves glas, kajti tole ni mesto. Ne morem, ne morem, ne morem več!

Zaprem se v sobo v silosu. Skozi steno in oknice, ki se slabo zapirajo, slišim vsak udarec, pok, vsak šum, vsak gib v deščeni hiši, v okolici ali iz pragozda. Imam dvojno posteljo iz svetlo zeleno prepleskanega lesa, ki zajeti pri vsakem najmanjšem premiku. Ponoči naenkrat zaslišim glasove — neizrazite in grozne, prišli so pome — ter korake. Ali so lovci, ki streljajo merjasce naokrog? Gobarji niso. Tudi domačini ne. Koraki se približujejo od ganka, kjer leži pes čuvaj. Hodijo po trhlenih stopnicah. Koraki morajo imeti noge in telesa. To niso samo glasovi duha. Telesa in njihove obraze vidim različno. Nobeden od njih ne pride do vrat, nobeden jih ne odpre. Vsi govorijo, to uganem po napevu njihovega govora, v narečju, posebnem jeziku. Iščem skrito orožje po sobi, a kakor pogum, ki se ne prikraide v duha, mi tudi v roke ničesar ne pade. Vso noč trajajo koraki, rožljajo verige, ko pes vstaja in maha prišlekom z repom, veter, ki včasih potegne, kakor od strahu vstajajoči lasje, iz pragozda ali s pobočja, kjer imajo trije domačini zloženo suhljad in pletere za kurjavo, pa tudi glas kakih živali, zavutih v volnate luknje noči, podobnih signalom iz teme.

Zjutraj, ko se zasveti, pogledam skozi špranjo v oknici ven in to, kar zagledam, me vrže od okna. S papirjem zadelam line v oknici in čez okno obesim še svojo črno zimsko suknjo. Pred vrata postavim posteljo. Električna, ki ponoči ni gorela, se spet prižge na stropu. Sedem na posteljo in čakam.

V kotu imam, hvala bogu, papirnato vrečo iz trgovine s konzervami in mlekom. Lahko vzdržim nekaj dni. A kaj, ko mi bo tega zmanjkalo?

Od zunaj se ne sliši ničesar. Ko postane svetleje v špranjah pri suknji, najbrž je sonce posvetilo na ta hriboviti kraj, pogledam spet ven, skozi luknje. Le kam sem prišel? Kje je to pravzaprav? Nad nekim podrtim brunom s staro malto in okrovom nekega železnega stroja z neštetimi žicami, leta velik kačji pastir, pisan in mavričast visi v zraku, odvratno živahen in lep. Oh, vedel sem, da se bo nekaj strašnega zgodilo! Hitro zastrem spet okno s plaščem in sedem. Rad imam sivino, eno barvo, en glas. Rjavo rdeče . . . sivo črno . . . sivo belo. Pisanost ubija. Odprem eno izmed konzerv in srkam mleko. Koliko časa bom lahko še ostal tule, v tej sobi, v tej deščeni hiši? Ali bom sploh še kdaj stopil ven, da bi lahko zbežal iz te divjine? Jem

in slišim svoje mlaskanje med nezanesljivimi stenami svoje sobe. To je šum, ki ga povzročam sam. Dvignem roko in si pogladim usta. Dotik je to — koža ob koži. Spregovorim naravnost predse. To je moj glas, a ko poslušam odjek iz kota, je to glas nekoga drugega. Vstanem in hodim. To je gibanje in ropot nekoga, ki hodi. V sebi mislim nekaj, delam pa nekaj drugega. Grem pogumno k vratom. Ne, se stresem od strahu, nočem vedeti ne videti, rajši ne grem ven . . . zunaj bi zagledal nekaj, kar je bilo dozdej zakrito in še neizgovorjeno, nekaj, česar še nisem srečal — kar se širi v vsej svoji brezsravnosti in sijaju. Sedem na tla k postelji in obmirujem z rokami na iztegnjenih nogah in z očmi uprtimi v steno. Kajti v začetku je bilo vse moje, vse je bilo enost in jaz, jaz sem bil natanko tak kot vse drugo — zunanost je bila zrcalo, v katerem se je gledala notranjost.

NEKAJ HUDEGA, neka velika nesreča se je iznenada zgodila. Vsi tečemo iz sobice, kjer nam je bilo dobro, ko smo sedeli okoli mize pri rumenem ometu. Tečemo po strmih, ozkih lestvah naše kolibe, ki stoji na visokih kolih. Zunaj je snežna planjava ali preperela peščeavnata pustinja, do kamor sega pogled, po sredi je zamejena z nadnaravno visokim, rjavim grmom, ki se vije od naše stražarnice sem in tja, ravno in ovinkasto v neskončnost obzorja, ki je visoko, kot da se širjava dviguje. Vzpenja se na brezbarvno, kot kost golo pobočje. Grmovje je blede po vrhu, sivo in belo. Je to storil sovražnik? Nam je pobral žetev iz trnja, jo okužil z boleznijo? Nekaj senc iz kolibe razkropljeno stoji po snegu, cepeta z nogami, se tolče z orokavičenimi rokami pod pazduhami. Hodim z dvignjeno brado ob grmovju in gledam ravni, široki, beli vrh. Visoki, strnjeni zid grma zavija v ovinke, okljuke, gre v pentlje, pa spet v ravno črto. Bledica rjavega grma na vršičkih se nepotemnela nadaljuje, korak za korakom enaka. Sem že daleč, stojim v polkrogu, ki ga je napravilo bolno grmovje tako, da je zavilo noter, na tuje zemljišče, ki nas ne zavrača, a tudi ni gostoljubno; brunarica na kolih, v katerih sem pravkar sedel, štrli iz snežne beline v daljavi s svojimi lestvenimi stopničkami. Grem naprej in bledost grma se zgoraj ponavlja. Vse je zdravo in golo, šibe so močne, neolupljene, trde in prožne, s podolgovatimi trni in z rumenimi napetimi krožci tanke kože, iz katere bodo zrasli novi, ostri trni, samo vrh je načet. Ponekod je videti, da je še cel, a ko pridem do tja, vidim, da so me ogoljufale oči in da je tisto temnejše na vrhu senca, ki jo meče bledica sama, daljava ali pa tudi vreme — počasno, komaj vidno plavanje in valovanje oblakov na nepremično strnjenem nebu. Ta del je prav tako okužen, še bolj je bel ko drugod, kakor da mi hoče enkrat za vselej dokazati, da res ni možnosti za veselje in da je moja nespremenljiva slabost, ki jo čutim v želodcu, ne da bi mogel izbruhati vsaj kapljico grenkobe, edino pravilna. Zdaj sem, čeprav se vse ponavlja, v resnici že hudo daleč: koliba je črna pika in tudi sam sem, ne da bi videl sebe ne od daleč ali od blizu, temna pega na snegu; to mi potrjuje grmovje.

Obrnem se in grem spet naprej ob visokem obzidju grma, linija grmovja me vleče v daljavo, za sabo, s svojimi majhnimi spremembami, ki pa ostajajo samo znotraj njega; čeprav mi je slabo in me zebe, gazim po celem, da sneg zaradi mene ves čas škriplje in poka. Nikjer ne vidim konca te brezkončne ravnine pred seboj, mogoče zato, ker gledam od zgoraj namesto od spodaj in ker je vsa ravnina v višini. Tako razdaljo že premerim, da razločno vidim, kako se bledica na grmovju ponavlja od razgleda do razgleda, najbrž tudi ta brez konca in kraja. V nekem trenutku me spreleti, da bi se vrnil, a takoj mi misel odžene izkušnja, kakšen bi bil, če bi se vračal, kako bi se šele takrat, na znani poti, čutil odrevenelega in osamljenega sredi veličastnega enoličja vračanja. Moram naprej! Grmovje zavija v ride, ki štrlijo v sneg kakor rjavo sivi rtiči. Zamišljam si, da bi koga srečal, ki se vrača iz brezkončnosti, in kako bi po njegovem obrazu ugotovil, kaj je naprej, in bi se mogoče vrnil, ko bi zvedel. Zamišljam si, kako se izza naslednje ride prikaže eden, ne dva, čeprav oba lovca v zelenih plaščih in z nahrbtniki, ki ju je lov in ne pot ob grmovju odgnal tako daleč za svojim ciljem. Sovražno si ju predstavljam, kako se na glas prerekata, ko razpravljata: »To je tisto . . .«, in drugi: »Ja, ja, to je tisto . . .« Mogoče bi po kakšni besedi, kakšnem pogledu, koščku, ostanku daljave na njiju odkril tako močno izkustvo o tistem, kar še nikoli ni videlo ljudi, ne slišalo o njih, da bi me ustavilo in pognalo nazaj. Vračata se ob grmovju in razpravljata med mahanjem rok. Izmislim si ju — naj bosta velika, kolikor si sama želita, ko mi bosta začela prihajati nasproti od grmovja. Vidim ju samo za hip, potem izgineta, komaj sta se prikazala v zraku, že sta — hop! — z mesta proč; moja domišljija v samoti ni tako močna, da bi ustvarila meso in kri dveh izletnikov na snegu.

Moram in hočem nadaljevati pot. Čeprav me je bolj strah neizmernosti, kot pa če bi me hoteli ubiti v kolibi — moram naprej. Grem kakor nekakšen čudaški voz, noge so kolesa, oči gledajo veselo iz gumbnic obraza v raznolikost neizpremenljivega. Visoko grmovje se vije pod mano, dol in gor, belo po vrhu, kakor da je vzdignjena cesta. Ko gre v rahle vzpetine in nižine, ga vidim ko nasršen, s snegom posut, dlakast rep. Planjava, po kateri se vije, je tako neizmerna, kot da so se vse ravnine in pustinja z vsemi nizkimi planotami, skalami in sencami vred sešile v eno samo ravan, korak, ki ga napravim, za korak oddaljuje obzorje. Ne bom prišel do konca, nič hudega. Mogoče pa bom le zagledal tisto, kar še ni videlo človeka — in bom od strahu umrl. Nič hudega, da grem sam, če bi bil v popotni družini, bi se odcepil in ubral svojo pot — o, dolgo je že, kar sem utrujen od tega, da bi moral vedno znova živeti z drugimi, kakor da bi se šele tisti trenutek začelo življenje in ga z njimi tudi nehati. Tole hočem in si želim, ves čas po enem naprej, čeprav bom ostajal vselej na istem mestu; z nobenimi razlikami na obzorju pred seboj, ne za seboj, čeprav bom med hojo umrl; samo da hodim, da se gibljam, da postanem eno z vsem, kar je okrog mene, in bom videl vse, kakor obzorje iz vsake njegove točke brezkončnosti. Kmalu

se bo končal šum mojega dihanja v bližini, kmalu bo minil občutek, da imam noge in roke, kmalu bo vse to postalo znamenje ponavljanja, kmalu bo izginila vsakršna razlika.

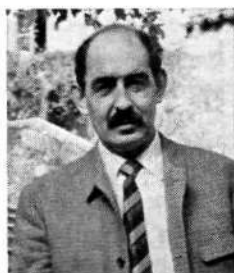
Pustim svoje telo naprej, sam sedim za mizo v kolibi in igram domino v veseli družbi. Za počitek? Gledam obraze ljudi okrog sebe pri rumenem ometu. Mika me, da bi grm zamenjal za njih, da bi ostal z njimi. Bi zamenjal pot ob dolgem grmu za glavo, ki ima oči zgubljeni in zamišljeni v globokem miru, usta, ki samolastno govorijo? Ali bi okrog mene govoril vsak svoje, neoviran od drugega, v globokem sorodu s svojim duhom, ki plava ped nad njegovo glavo?

Ne, ne, v hiši vsi enako mislijo, tudi jaz sam.

Moram naprej. Oblečen sem v svojo kožo, neki vroč ogenj, ki se imenuje različno, žareč plamen s črnimi, hudo občutljivimi in bolečimi zublji gori v meni, vsakokrat me zaboli, ko vzplapola. Bolečina me raznaša, a noge gredo naprej ko misel. Ali bo planjava kmalu mislila, da sem kamen, peščenata pot, mogoče celo grm, bo kmalu pozabila na razločke in razliko, me izbrisala, se me navadila?

Ugibanja

iz knjige Peter Klepec v Ameriki

3.

Washington je prelepo mesto. Toliko sem slišal o ameriški kričavosti in grdobiji, nagrmedenosti in nezmernosti, da me je to gosposko mesto parkov in avenij, palač in vil opomnilo, da je Amerika pravzaprav že dolgo udeležena v evropski kulturi. Nekaj prijaznega je, skoraj nekaj ganljivega: Naseljenci v Novi Angliji so pleskali svoje stavbe z apnom, zato so bile bele. Pleskali pa so jih tudi z mešanico

kislega mleka in rje, zato so bile rjavkaste. Ves Washington je bel in pastelno rjavkast, iz naseljskih domislekov se je razvil stil kar se da skladnih in spokojnih barvnih učinkov. Naseljenci so posnemali evropske palače in so svoji kmečki kladari iztesali klasicističen portal, psevdorenesančno stebrišče, friz, nadzidek, balkon. Washington je postavljen v klasicističnem slogu, na vsaki vili je sredi rjavkastega zidu bel friz, renesančni okenski okvir, beli stebriči stojijo ob vratih, baročni oboki — belo v rjavkastem — se pno nad okni v nadstropju. Pravzaprav, kako primitivno! — Vendar je moj evropski, malomeščanski, sarkastični in skeptični duh kmalu utihnil: preprosta, neinhibirana deška gesta narediti sredi ameriških gozdov nekakšno klasicistično Arkadijo se je razvila v dognan in čisto samosvoj stil, in če gledamo te domove, položene sredi parkov, gozdičev in trat, kjer je povsod čutiti angleško vrtnarsko roko in načrt, potem je to kultura, ki jo moramo priznati bogati